

ІДІОСТИЛЬ ОЛЕГА ОЛЬЖИЧА ЯК СПОСІБ РОЗКРИТТЯ КОГНІТИВНОГО РІВНЯ ОСОБИСТОСТІ

Любов Мельник, Леся Баранська

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І.Франка (Україна)

Резюме. У статті досліджено особливості індивідуального стилю Олега Ольжича, яскравого представника еміграційної літератури. Розглянуто мовну картину поета як спосіб для розкриття його пізнання на певному рівні соціально-культурного досвіду; проаналізовано такі засоби вираження авторської свідомості, як епітет, метафора, порівняння і зіставлення, повтор.

Ключові слова: ідіостиль, когнітивний рівень, драматизм подій, метафора, повтор.

Про Олега Ольжича, сина відомого українського поета Олександра Олеся, у радянські часи в Україні ніхто й не згадував. І не дивно – переїхавши батька, він став не лише доктором наук, дослідником-археологом, поетом, а й ідеологом українського націоналізму, політичним та революційним діячем.

Як майстра художнього слова Олега Ольжича, звичайно, не можна ставити в один ряд з його славним батьком, проте за влучністю думки, за гостротою слова криється душа по-європейськи освіченого борця за щасливе майбутнє України.

Так, митецький набуток Ольжича був підпорядкований потребам доби і відтворив естетичне переживання поетом трагізму історичного буття етносу та вироблення шляхів його подолання. Саме у цьому й особливість індивідуального стилю поета, який плануємо розглянути.

Над поняттям *індивідуальний стиль* (надалі - **ідіостиль**) працювало чимало вчених, зокрема в когнітивній лінгвістиці. Наприклад, за Н. Болотновою, ідіостиль – це система асоціативно-сміслових полів, які характеризують когнітивний рівень мовної особистості¹, у трактуванні І. Тарасової ідіостиль як “спосіб думати і говорити про світ в нерозривній єдності” співвідноситься із розумінням ідіостилю як сукупності мовних і ментальних структур художнього світу автора, єдності концептів і

¹ Болотнова Нина, *Филологический анализ текста [учебное пособие]*, Москва 2007, с. 520.

когнітивних структур та їхнього мовного втілення², а Л. Ставицька визначає ідіюстиль як спосіб індивідуального мовлення письменника, його глибинні механізми формування мовної особистості³.

З глибокого переживання краси та величі буття з'явилася поезія Олега Ольжича. Як відзначає дослідник І. Шацький, “його ліричний герой не відразу постав як цілком сформована особистість. Вірші фіксують певні етапи його духовного розвитку, психологічної еволюції характеру ліричного героя. За цим постає й еволюція характеру власне автора”⁴. Якщо найперші вірші з циклів “Камінь” та “Кремінь” пройняті чуттєво світлими епітетами (*блакитно-зеленаве небо; злотне небо; узлісся фіялкове; синій ліс, золота мілина; медово-прозорий буришин; огнища веселі*), то в поезіях з циклів “Бронза” та “Залізо” слово митця “тугішає” від назрівання невідворотних подій: з'являються жорсткі епітети (*і в грізні дні залізної розплати в шинелі сірій вмерти від гранати; продуднять іще яснопанцерні, тільки не комонники, а танки*), метафори (*риси суворі на видах врізьбили бої; душа обважніла, як жорна в полоні страшного і злого; похмурий день зачався в тумані*).

Особливість ідіюстилю Олега Ольжича полягає у зверненні через епітети до колористики, яка створює психологічно та ідейно насажений світ. Для прикладу наведемо колористичні образи з підкресленим в одному випадку драматизмом подій: *і вже розцвітають в просторах ясних багрянні і чорнії квіти: жорстокі маневри такі, що за них доводиться кров'ю платити⁵; рвали біле тіло, щохвилини припікали рани на огні; блакитні очі, геть вже повні стримуваних сліз⁶; сірі, мертві обличчя, що котяться важко юрбою⁷*, а в іншому – емоційною одухотвореністю: *обніма мене червоне світло ліхтаря в соломі на землі⁸, воно дощем спадає золотим тобі на серце⁹*.

До речі, Ольжичеві епітети, на думку Є. Маланюка, – це звичайні, сірі, готичні прикметники, але вони розкривають, за допомогою контексту, незвичайні, досі заховані властивості своєї словесної природи. “... Як сіра куля місяця, вони висвітлюють своїм контекстом і, в свою чергу, освітлюють цей контекст. Справді рідкісний, навіть парадоксальний ефект...”¹⁰.

² Тарасова Ирина, *Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте (на материале поэзии Г. Иванова и И. Аненского)*, дис. доктора филол. наук: 10.02.01., Саратов 2004, с. 9-22.

³ Ставицька Леся, *Про термін ідіолект, Українська мова*, № 4, 2009, с. 14.

⁴ Шацький Ігор, *Поезія О.Ольжича: суб'єктна сфера, засоби вираження, автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.01., Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, Київ 2008, с. 4.*

⁵ Ольжич Олег, *Вибрані твори. упоряд. О. Зінкевич; передм. Є. Сверстюка*, 2-ге вид., Київ 2009, с. 66.

⁶ Ibidem, с. 85.

⁷ Ibidem, с. 94.

⁸ Ibidem, с. 87.

⁹ Ibidem, с. 91.

¹⁰ Великожон Вікторія, *До 100-літнього ювілею з дня народження О.Ольжича “Дил-*

Еволюція характеру ліричного героя продовжується у друкованій збірці “Рінь”, де знову знаходимо чимало оригінальних метафор (*душа рікою вийшла з берегів; сховалось равликом місто; мене не зрадять крицеві долоні; згризає час суворо-мовчазні граніти легендарної епохи*), серед яких досить продуктивною є метафора-генітив: *мова ріки; срібло ясної сурми, цитаделя духа, синя вода очей*.

Результатом пізнання навколишнього світу є і порівняння – троп, що пояснює один предмет через інший, подібний до нього, за допомогою компаративної зв’язки, тобто єднальних сполучників: як, мов, немов, наче, буцім, ніби¹¹. Художній час поезій Ольжича – це події з життя українського народу на різних історичних зрізах. Міфологічні уявлення наших предків, змалювання безстрашності людини у боротьбі з природою, героїчний дух сьогодення втілюються у такі порівняння: *небо, мов мертво око; на крилах вітру, як на троні; щоденний бій, мов корона; містечко – як сіра змора; ця смерть, як холодна блакить; сліпуча думка, наче лезо, гостра; доба жорстока, як вовчиця; люди – як брили камінні; серця – як смолоскити; моє тіло струнке, мов посріблений гін осокуру; кров тяжкоплинна, як мед; їх душі – горіння і криця*. Інколи в творі наявне скупчення цих троп навіть в межах однієї строфи: *А сьогодні вітер квилить мевою, гостра скеля стогне, мов струна. Припада голубкою рожевою королівна зимна до вікна*¹².

Вправно орудуючи словом, автор представляє афористичні порівняння. Вони ж, відповідно, зі своїми глибокими філософськими узагальненнями вимагають належної синтаксичної форми. Так з’являються порівняння у присудковій позиції:

*І війську, і для Цезаря вона
Лишилася на все незрозуміла.
Дух – крига і – стихія вогняна.
Плекання тіла й спалювання тіла*¹³.

Не можемо не погодитися з твердженням, що поезії перших чотирьох циклів написані в дусі “імпресіоністичного ліризму”, а період написання пізніших віршів (включаючи книгу “Рінь”) – це вже зріла епічність Ольжича, зумовлена його світоглядними шуканнями¹⁴.

Пафос національно-визвольної революції вплинув на створення Олегом Ольжичем своєрідної агітаційної поетики, що представлена риторичними гаслами:

О Україно! Хай нас людство судить,

se et decorum est pro patria mori! (“Солодко і почесно вмерти за Батьківщину!”), Українознавство, №2, 2007, с. 37.

¹¹ Літературознавчий словник-довідник, за ред. Р.Т. Гром’яка, Ю.І. Коваліва та інш., Київ 1997, с. 561.

¹² Ольжич Олег, *op. cit.*, с. 34.

¹³ *Ibidem*, с. 181.

¹⁴ Шацький Ігор, *op. cit.*, с. 8.

*Тобі одній – думки і кожний рух!
Твоїм щитом – гарячі наші груди,
Твоїм мечем – ці мільйони рук!¹⁵
– Розкрий свої очі і прямо поглянь,
І ти не займешся багрянцем
За все, що лишилось від наших змагань
Під зарядом хитрого Панци?¹⁶*

Така мовна картина світу митця пояснюється його небайдужістю до суспільно-політичних подій, більше того – активною громадянською позицією та прямим осудом безперспективної інерції українства, закликком не миритися з принизливим животінням раба.

Увиразнює напружену думку Ольжича-борця і досить поширена для його ідіолекту стилістична фігура – повтор. У чітких, наче карбованих, рядках закладено глибокий зміст світогляду особистості:

*Державу не твориться в будучині,
Державу будується нині.
Це люди на сталь перекуті в огні,
Це люди, як брили камінні [Ольжич 2009, 66].*

Зазначений повтор відіграє важливу роль у з'ясуванні опорних слів-концептів, у виокремленні домінантних тематичних полів. Адже ключові в поемі лексеми “Держава”, “Нація” є мовно-естетичними знаками нашої національної культури. Такий не випадковий добір слів якраз підкреслював менталітет митця. Тож не дивно, що саме лексема “Держава” свого часу була вилучена німецькою цензурою з цього твору.

Досить промовистою у плані повтору є поезія “Бог ясний поміж людьми ходить...”. Вірш акцентує на одвічній боротьбі Світла й Темряви, Бога і Диявола:

*Бог ясний поміж людьми ходить.
Бог навчає людей роботи:
“Розбудіте, полийте потом,
І уродить земля, уродить”.
А Диявол його не чує.
Загадався, схилився на ногу:
“Вепр, забитий з лука тугого,
Коло ватри також смакує”.
Бог рече: “І буде громада,
Мудрі старці, врочисті свята,
Смирні діти, тихі дівчата,
Любі приятелі-розрада”.*

¹⁵ Ольжич Олег, *op. cit.*, с. 112.

¹⁶ *Ibidem*, с. 66.

*А Диявол: “Не вірте казці!”
 І, надхнений, в болючій тузі:
 “Дійсна втіха і справжні друзі –
В небезпеці і у нещасті!”.
 І на землю одні упали.
 І схопились друзі на ноги.
 Закурились по них дороги...
 І сліди всі по них пропали.*

Як бачимо, повтор лексем “Бог” і “Диявол” виконує у творі архітектонічну функцію.

Окрім цього звичайного повтору, зустрічаємо й синонімічний – *в небезпеці і у нещасті*. Такого типу повторень (загальнономовних і контекстуальних синонімів) в Олега Ольжича чимало: *Мить – і стрільна твої застогнали, Повили суходіл дими ... Бий їх, кволих, слабих, нездалих, Остовілих таких, як ми!*¹⁷; *Ти ж не бентежся, не затулюй віч, Дивися прямо, гордо і відкрито...*¹⁸; *Воно зросло з шукання і розпуки, Безжурно-мужене, повне буйних сил, Закохане в свої тугії луки І в бронзу власних мускулястих тіл...*¹⁹; *І цюночі за обрієм чорним Стогнуть кроки – залізо і мідь. Смертоносні! Тверді! Непоборні! Дорогі до безтями! Прийдіть!*²⁰; *І блакить, і розриви, і дим Сонну землю черкає згори, Смерть черкає крилом голубим... О, ця смерть, як холодна блакить*²¹; *Для тих, що, нікчемні і кволі, Заквилять про зламаний цвіт – Неугнутість нашої волі, І нашої волі граніт*²². Зазначимо, що при поясненні текстової модальності важлива функція якраз належить синонімічним повторам, які виконують функцію уточнення.

Так синонімічний повтор дозволяє авторові уникати лексичної монотонності, сприяє створенню своєрідної лексико-синтаксичної конструкції, в якій синоніми зливаються в єдиний лексичний комплекс, що сприймається як аналітичне ціле. Особливо яскраві контекстуальні синонімічні повтори, за допомогою яких уточнюється семантика денотата²³.

Ольжич продовжує традиції Є. Маланюка і вдається до іншого виду повтору – звукового, який відіграє важливу роль у розкритті логічного, емоційного та вольового смислів висловлюваного, а також виступає мовним засобом вираження цілеспрямованої експресії ліричного героя.

Звертаючись до фоносимволіки, простежуємо, як алітерація звука [р] у першому прикладі символізує рух, рішучість (але не трагізм!) при

¹⁷ Ibidem, с.166.

¹⁸ Ibidem, с. 169.

¹⁹ Ibidem, с. 48.

²⁰ Ibidem, с.128.

²¹ Ibidem, с. 130.

²² Ibidem, с. 64.

²³ Мельник Любов, *Повтор як семантико-стилістична домінанта у творчості Олега Ольжича, Молодий вчений*, № 2, 2017, с. 404-405.

створенні нової Трої. А повтор звуків [л], [л'] у другому випадку підкреслює почуття холоду, владності та суворості в означуваний період:

Ріки знов увійшли в береги,
І у надрах борня заміла.
Молоді, повнокровні боги
Ухопились земного кормила ...²⁴
Дванадцять літ кривавилась земля
І сціпеніла, ствердла на каміння.
І застелило спалені поля
Непокориме покоління.
До перс заляклих, просячи тепла,
Тулили марно немовлята лица.
Проте їм чорне лоно віддала
Доба жорстока, як вовчизня...²⁵

Отже, проведене нами дослідження творчості поета Олега Ольжича дозволяє засвідчити, що в естетичній картині світу митця є вдале поєднання глибокої філософічності й націоналістичного світобачення. Ідіюстиль Ольжича найкраще розкриває такий синтез, таку авторську позицію стосовно зображення дійсності. А відтворити усе це на мовному рівні допомагають лексико-стилістичні та синтаксичні засоби – епітети, метафори, порівняння, повтор, риторичні формули.

ЛІТЕРАТУРА

- Болотнова Нина, *Филологический анализ текста [учебное пособие]*, Москва 2007, 520 с.
- Великожон Вікторія, *До 100-літнього ювілею з дня народження О.Ольжича “Dulce et decorum est pro patria mori!” (“Солодко і почесно вмерти за Батьківщину!”)*, Українознавство, №2, 2007, С. 35-38.
- Єрмоленко Світлана, *Мовотворчість Олега Ольжича, Дивослово*, № 10, 1998, с.13-15.
- Літературознавчий словник-довідник*, за ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва та інш., Київ 1997, 752 с.
- Мельник Любов, *Повтор як семантико-стилістична домінанта у творчості Олега Ольжича, Молодий вчений*, № 2, 2017, с. 403-406.
- Ольжич Олег, *Вибрані твори. упоряд. О. Зінкевич; передм. Є. Сверстюка, 2-ге вид.*, Київ 2009, 664 с.
- Ставицька Леся, *Про термін ідіолект, Українська мова*, № 4, 2009, с. 3-17.
- Таран Оксана, *Своєрідність поетичної манери Олега Ольжича, Слово і час*, №4, 2000, с. 59-61.
- Тарасова Ирина, *Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте (на материале поэзии Г. Иванова и И. Аненского)*, дис. доктора філол. наук: 10.02.01., Саратов 2004, 484 с.
- Шацький Ігор, *Поетія О.Ольжича: суб'єктна сфера, засоби вираження, автореф. дис.*

²⁴ Ольжич Олег, *op. cit.*, с. 165.

²⁵ *Ibidem*, с. 45.

- канд. філол. наук: 10.01.01., Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, Київ 2008, 20 с.
- Таран Оксана, 2000: *Своєрідність поетичної манери Олега Ольжича. Слово і час.* №4, С. 59-61.
- Тарасова Ирина, 2004: *Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте (на материале поэзии Г. Иванова и И. Аненского): дис... доктора филол. наук: 10.02.01. Саратов,* 484 с.
- Шацький Ігор, 2008: *Поетія О.Ольжича: суб'єктна сфера, засоби вираження: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 20 с.*

IDIOSTYLE OF OLEH OLZHUCH AS A METHOD OF DISCLOSURE COGNITIVE PERSONAL LEVEL

Lyubov Mel'nyk, Lesya Baranska

Summary. The article deals with the features of Oleh Olzhych individual style, the best representative of emigration literature. The poet's language Considered picture was considered as a way to uncover his knowledge at a certain level of social and cultural practices; these means of expression of the author's consciousness as an epithet, metaphor, comparing and contrasting, repetition were analyzed.

Keywords: idiostyle, cognitive level, dramatic events, metaphor, repetition.